

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 14 Sayı: 76 Şubat 2021 & Volume: 14 Issue: 76 February 2021
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ERGENLERİN RİSKLİ DAVRANIŞLARININ ÇEŞİTLİ SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ* INVESTIGATION OF ADOLESCENTS' RISK BEHAVIORS IN TERMS OF VARIOUS SOCIO- DEMOGRAPHIC VARIABLES

İhsan AKEREN**

Öz

Bu araştırmanın amacı ergenlerin sergilemiş oldukları riskli davranışların onların sahip oldukları bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığının ortaya konmasıdır. Araştırma, yöntem olarak nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama araştırması olarak planlanmıştır. Örneklem yöntemi olarak olasılıklı olmayan örneklem yöntemlerinden uygun (kolayda) örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu amaçla Erzincan ili, Tercan ilçesinde bulunan tüm liselerde öğrenim gören toplam 366 öğrenciye ulaşılmıştır. Öğrencilerin araştırmacı tarafından hazırlanan sosyo-demografik bilgi formuyla birlikte Gençtanırım ve Ergene (2014) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış olan Riskli Davranışlar Ölçeği Ergen Formunu doldurmaları sağlanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22 Paket Programı ve LISREL 8.80 Programı ile analiz edilmiştir. Riskli Davranışlar Ölçeğinden elde edilen veriler Doğrulamalı Faktör Analizine tabi tutulmuştur. Verilerin analizi için aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri belirlenmiştir. Elde edilen puanların gruplara göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklemeler T Testi, Tek Yönlü Varyans Analizlerinin yanı sıra Tukey testi kullanılmıştır. Yapılan istatistikî analizlerde anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre yüksek düzeyde riskli davranış sergiledikleri, 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin 9. ve 10. sınıf öğrencilerine göre yüksek düzeyde riskli davranış sergiledikleri, annesi vefat etmiş olan öğrencilerin hem babasını kaybetmiş öğrencilere göre hem de anne-babası yaşayan öğrencilere göre yüksek düzeyde riskli davranış sergiledikleri, annesi lise mezunu olan öğrencilerin annesi ortaokul ve ilkököl mezunu olan öğrencilere göre, ayrıca annesi okula gitmemiş öğrencilere göre yüksek düzeyde riskli davranış sergiledikleri, ergenlerde okul başarısı arttıkça riskli davranış puanlarının anlamlı şekilde düştüğü, büyükşehirde yaşayan öğrencilerin il, ilçe, köy/kasabada yaşayan öğrencilerden yüksek düzeyde riskli davranış sergiledikleri bulunmuştur. Buna karşın ergenlerin riskli davranışlarının kardeş sayısı, anne-baba birliktelik/boşanma durumu, baba eğitim düzeyi ve ekonomik seviyeye göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur. Elde edilen bulgular daha önceki araştırmaların sonuçları ile karşılaştırılarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lise Öğrencileri, Ergenler, Riskli Davranışlar, Sosyo-Demografik Değişkenler.

Abstract

The aim of this study is to reveal whether the risk behaviors of adolescents differ according to various socio-demographic variables they have. The research was planned as a relational survey research, one of the quantitative research methods. Among the non-probabilistic sampling methods, the convenient sampling method was chosen as the sampling method. For this purpose, a total of 366 students studying in all high schools in Erzincan province, Tercan district were reached. The students were provided with the socio-demographic information form prepared by the researcher, and the Adolescent Form of the Risk Behaviors Scale, whose validity and reliability were studied by Gençtanırım and Ergene (2014). The data obtained were analyzed with SPSS 22 Package Program and LISREL 8.80 Program. The data obtained from the Risk Behaviors Scale were subjected to Confirmatory Factor Analysis. Arithmetic mean and standard deviation values were determined for the analysis of the data. In order to determine whether the obtained scores differed significantly according to the groups, Independent Samples T Test, One Way Analysis of Variance (ANOVA) and Tukey test were used. The significance level was determined as $p < 0.05$ in the statistical analysis. According to the findings, male students exhibit higher risk behaviors compared to female students, 11th and 12th grade students exhibit high level of risky behaviors compared to 9th and 10th grade students, students whose mothers died displayed high-risk behaviors compared to both students whose fathers died and students whose parents were living, students whose mothers are high school graduates exhibit higher levels of risky behavior compared to students whose mothers are secondary and primary school graduates, and also students whose mothers did not trained, that their risky behavior scores decrease significantly as their school success increases in adolescents, students living in metropolitan areas it was found that students living in provinces, districts, villages/towns exhibited high-level risky behaviors. On the other hand, it was found that adolescents' risky behaviors did not differ significantly according to the number of siblings, parents married/divorced status, father education level and economic level. The obtained findings were compared with the results of previous studies and discussed.

Keywords: High school students, Adolescents, Risky Behaviour, Socio-Demographic Variables.

* Bu makale 1. Bebek Çocuk Ergen Psikoloji Kongresinde sözlü olarak sunulan çalışmanın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

** Öğr. Gör., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Tercan Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmetler Bölümü, Orcid: 0000-0001-5615-4189

1. Giriş ve Amaç

Günümüz dünya toplumlarının hızlı değişimi ergenlerin sağlıklarını ve iyilik hallerini tehdit etmektedir (Alikashişoğlu ve Ercan, 2009). Bu hızlı değişim ergenlerin sosyal, duygusal, zihinsel ve diğer tüm gelişim alanlarını olumsuz yönde etkileyecek pek çok risk faktörüne sahiptir. Kalabalık şehirlerden aile yapısının değişmesine, suç örgütlerinden yoksulluğa varan geniş bir yelpazede ergenlerin riskli davranışları öğrenmeleri ve sergilemeleri hususunda risk altında oldukları görülmektedir.

Bu faktörlerin yanı sıra ergenlerin sahip oldukları cinsiyetlerinin, ebeveynleriyle ve aileleriyle ilgili kimi özelliklerin (eğitim durumu, birliktelik-boşanma vb.), eğitimleriyle ilgili faktörlerin (sınıf seviyesi, başarı durumu), yaşamış oldukları yerleşim yerinin büyüklüğü ve aylık gelir seviyesi gibi faktörlerin de onların riskli davranışlar sergilemeleriyle ilişkili olduğuna dair bulgular mevcuttur. Ergenlerde riskli davranışlar son yılların üzerinde durulan sorunlarından biri olmaya başlamış ve bu nedenle yoğun araştırma konularından birini oluşturmuştur. Sağlıklı toplum inşası için sağlıklı gençler ve bireyler yetiştirmenin şart olduğu bilinmektedir. Sağlıklı gençleri bu araştırmanın özelinde "riskli davranışlardan uzak, bireyin kendi, çevresi ve toplumla uyumlu ilişkiler kuran kişiler" şeklinde tanımlamak yanlış olmaz.

Bu araştırmanın amacı ergenlerin sergilemiş oldukları riskli davranışların onların sahip oldukları bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadıklarının ortaya konmasıdır. Araştırmada "ergenlerin sahip oldukları bazı sosyo-demografik özellikleri onların riskli davranış sergilemelerinde etkili midir?" sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır. Zira bahsedilen özelliklerin riskli davranışlar üzerinde etkili olup olmadığının bilinmesi, yukarıda belirtilen sağlıklı bireyler ve sağlıklı toplum inşasına nelerin engel olabileceği konusunda eğitimcilere, ruh sağlığı uzmanlarına ve yöneticilere fikir verme, gerekli programları oluşturma, ilgili dönüşümleri başlatma konusunda yardımcı olacaktır.

2. Yöntem

2.1. Katılımcılar

Araştırma, yöntem olarak nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama araştırması olarak planlanmıştır. Örneklem yöntemi olarak olasılıklı olmayan örneklem yöntemlerinden uygun (kolayda) örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu amaçla Erzincan iline bağlı Tercan ilçesindeki tüm liselerde öğrenim gören toplam 366 öğrenciye ulaşılmıştır. Öğrencilerin araştırmacı tarafından hazırlanan sosyo-demografik bilgi formuyla birlikte Gençtanırım ve Ergene (2014) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ) Ergen Formunu doldurmaları sağlanmıştır.

Tablo 1: Ergenlerin Cinsiyet ve ve Sınıf Seviyelerine Dair Betimsel Analiz

Cinsiyet	N	%
Kız	183	50
Erkek	183	50
Toplam	366	100
9	108	29,5
10	90	24,6
11	94	25,7
12	74	20,2
Toplam	366	100

2.2. Verilerin Analizi

Elde edilen veriler SPSS 22 paket programıyla analiz edilmiştir. Verilerin analizine geçmeden önce dağılımın normalliği test edilmiş ve öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerinin dağılım normalliğini karşıladığı gözlenmiştir. Verilerin analizi için aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri belirlenmiş ve elde edilen puanların gruplara göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemede Bağımsız Örneklem T Testi, Tek Yönlü Varyans Analizlerinin yanında farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Post Hoc Testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Yapılan istatistikî analizlerde anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak belirlenmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

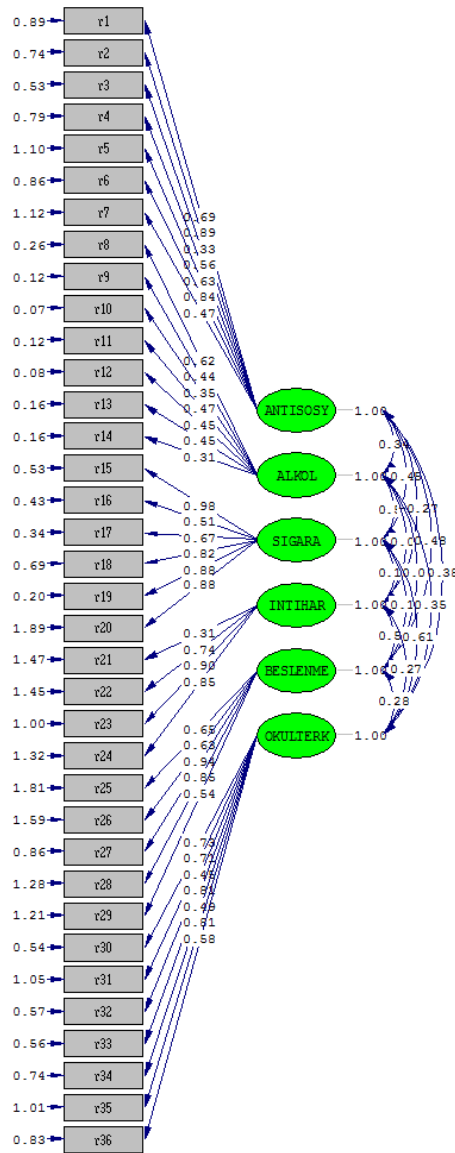
2.3.1. Sosyo-Demografik Bilgi Formu

İlgili form, cinsiyet, sınıf seviyesi, kardeş sayısı, anne-baba sağ/vefat, birlikte/boşanmış, anne-baba eğitim durumu, en uzun süre yaşanan yerleşim yeri (köy/kasaba, ilçe, il, büyükşehir), aylık gelir düzeyi ve okul başarısı düzeyi bilgilerini içermektedir.

2.3.2. Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ):

İlgili ölçek, beslenme alışkanlıkları, okul terki, intihar eğilimi, alkol kullanımı, anti-sosyal davranışlar ve sigara kullanımı olmak üzere altı (6) alt boyuttan oluşmaktadır. 36 maddeden oluşan ölçek 1' den 5' e kadar puanlanmaktadır ve ölçek toplam puanı arttıkça ergenlerin riskli davranışlarının arttığı bildirilmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .70 - .91 arasında değişmekte, sonuç olarak geliştirilen ölçeğin ergenlerdeki riskli davranışları ölçmede geçerli ve güvenilir olduğu belirtilmektedir.

Mecut araştırmada ilgili ölçeğin Doğrulayıcı Faktör Analizine dair bulgular aşağıda sunulmuştur:

Chi-Square=1578.72, df=579, P-value=0.00000, RMSEA=0.069

Ölçeğin Ki-kare/serbestlik derecesinin ($X^2 = 1578.72$, $sd = 579$; $X^2/sd = 2.73 < 3$; $p = .00$) 3' ten küçük olduğu, RMSEA değerinin .69 olduğu bulgulanmıştır. Analizin diğer uyum indekslerine bakıldığında RMR .79, SRMR .69, NNFI .91, CFI .92, IFI .92 olarak hesaplanmış olup ilgili indekslerin kabul edilebilir değerler

olduğu görülmektedir. Elde edilen DFA bulguları ölçeğin 6 boyutlu yapısının doğrulandığını göstermektedir.

3. Bulgular

Ergenlerin riskli davranışlarının cinsiyetlerine göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla T Testi analizi yapılmış, ilgili analize dair sonuçlar Tablo 1' de verilmiştir.

Tablo 2: Riskli Davranışların Cinsiyete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin T Testi Analizi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ort.	S.S.	S.D.	t	p
Kız	183	65.109	14.393	345.356	-4.890	.00
Erkek	183	73.508	18.237			

Ergenlerin cinsiyetlerine göre riskli davranışlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Örneklem T Testi sonuçlarına göre erkek öğrenciler ile kız öğrenciler arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($t_{(364)}=-4,890$; $p<0.00$). Erkek öğrencilerin riskli davranış ortalaması (ort=73,508; s.s.=18,237) kız öğrencilerin ortalamasından (ort= 65,109; s.s.=14,393) daha yüksek çıkmıştır.

Ergenlerin diğer sosyo-demografik özelliklerine göre riskli davranışlarının anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3: Riskli Davranışların Sınıf Seviyesine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Sınıf	N	Ort.	S.S.	S.D.	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	F	p
9	108	65.750	16.560	3	Gruplar arası	2003.407	2.354	.042
10	90	71.022	19.484	362	Grup içi	102692.705		
11	94	72.354	14.082	365	Toplam	104696.112		
12	74	73.433	17.006					

Ergenlerin sınıf seviyelerine göre riskli davranışlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarına göre anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($F_{(3-362)}=2,354$; $p<0.05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığına bakıldığında 11. sınıf (ort=72,354; s.s.=14,082) ve 12. sınıf öğrencilerinin riskli davranış puanlarının (ort=73,433; s.s.=17,006) 9. sınıf (ort=65,750; s.s.=16,560) ve 10. sınıf (ort=71,022; s.s.=19,484) öğrencilerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Tablo 4: Riskli Davranışların Kardeş Sayısına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Kardeş sayısı	N	Ort.	S.S.	S.D.	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	F	p
Tek çocuk	11	65.364	15.384	3	Gruplar arası	797.043	.926	.428
İki kardeş	64	71.266	20.500	362	Grup içi	103899.069		
Üç kardeş	132	67.811	15.018	365	Toplam	104696.112		
Dörtten fazla kardeş	159	70.038	16.936					

Ergenlerin kardeş sayısına göre riskli davranışlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarına göre anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür ($F_{(3-362)}=.926$; $p>0.05$). Ergenlerin tek çocuk, iki kardeş, üç kardeş, dört veya daha fazla kardeşe sahip olmalarının riskli davranışlar sergilemeleri açısından anlamlı bir farklılığa neden olmadığı söylenebilir.

Tablo 5: Riskli Davranışların Anne-Baba Sağ/Vefat Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Anne-baba Sağ-vefat	N	Ort.	S.S.	S.D.	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	F	p
İkisi de sağ	343	69.321	16.690	2	Gruplar arası	797.043	2.817	.041
Anne sağ-baba vefat	17	64.177	18.806	363	Grup içi	103899.069		
Baba sağ-anne vefat	6	83.167	16.936	365	Toplam	104696.112		

Ergenlerin anne-baba sağ/vefat durumuna göre riskli davranışlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarına göre anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($F_{(2-363)}=2,817$; $p<0.05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığına bakıldığında annesi vefat etmiş babası sağ olan öğrencilerin riskli davranış puanlarının (ort=83,167; s.s.=16,936), babası vefat etmiş annesi sağ olan öğrencilerden (ort=64,177; s.s.=18,806) anlamlı düzeyde yüksek olduğu; anne-babası hayatta olan öğrencilerden ise (ort=69,321; s.s.=16,690) anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur.

Tablo 6: Riskli Davranışların Anne-Baba Birlikte-Boşanmış Olma Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Anne-baba Birlikt-boşanma	N	Ort.	S.S.	S.D.	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	F	p
Evli ve birlikteler	355	69.225	16.598	2	Gruplar arası	82.533	.143	.867
Boşandılar	7	71.858	30.058	363	Grup içi	104613.579		
Boşanmadılar,ama ayrı yaşıyorlar	4	72.250	23.599	365	Toplam	104696.112		

Ergenlerin anne-baba birliktelik/boşanma durumuna göre riskli davranışlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarına göre anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür ($F_{(2-363)}=0,143$; $p<0.867$). Ergenlerin anne-babalarının birlikte olma, boşanmış olmalarının riskli davranışlar sergilemeleri açısından anlamlı bir farklılığa neden olmadığı söylenebilir.

Tablo 7: Riskli Davranışların Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Anne eğitim düzeyi	N	Ort.	S.S.	S.D.	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	F	p
Okula gitmemiş	61	70.427	19.070	4	Gruplar arası	2792.470	2.473	.044
İlkokul	193	68.231	14.654	361	Grup içi	101903.642		
Ortaokul	91	68.300	14.142	365	Toplam	104696.112		
Lise	18	80.833	19.566					

Ergenlerin anne eğitim düzeyine göre riskli davranışlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarına göre anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($F_{(4-361)}=2,473$; $p<0.05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığına bakıldığında annesi lise mezunu olan öğrencilerin (ort=80,833; s.s.=19,566) annesi ortaokul mezunu olan (ort=68,231; s.s.=14,654), ilkokul mezunu olan (ort=68,300; s.s.=16,142) ve annesi okula gitmemiş olan (ort=70,427; s.s.=19,070) öğrencilere göre riskli davranış puanları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo 8: Riskli Davranışların Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Baba eğitim düzeyi	N	Ort.	S.S.	S.D.	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	F	p
Okula gitmemiş	19	69.211	22.588	4	Gruplar arası	2792.470	.857	.490
İlkokul	129	67.867	16.100	361	Grup içi	101903.642		
Ortaokul	114	71.421	17.300	365	Toplam	104696.112		
Lise	80	68.076	15.516					
Üniversite	24	71.208	19.233					

Ergenlerin baba eğitim düzeyine göre riskli davranışlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarına göre anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür ($F_{(4-361)}=0,857$; $p<0.490$). Ergenlerin baba eğitim düzeyinin onların riskli davranışları açısından anlamlı bir farklılığa yol açmadığı söylenebilir.

Tablo 9: Riskli Davranışların En Uzun Süre Yaşanılan Yerleşim Yerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Yaşanılan yer	N	Ort.	S.S.	S.D.	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	F	p
Köy/kasaba	180	67.994	16.854	3	Gruplar arası	5119.766	6.204	.00
İlçe	173	69.994	16.057	362	Grup içi	99576.346		
İl	7	62.857	16.707	365	Toplam	104696.112		
Büyükşehir	6	96.500	23.252					

Ergenlerin en uzun süre yaşadıkları yerleşim yerine göre riskli davranışlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarına göre anlamlı

farklılık olduğu görülmüştür ($F_{3-362}=6,204$; $p<0.00$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığına bakıldığında en uzun süre büyükşehirde yaşayan öğrencilerin riskli davranış puanlarının (ort=96,500; s.s.=23,252) ilde yaşayan (ort=62,857; s.s.=16,707), ilçede yaşayan (ort=69,994; s.s.=16,057), köy/kasabada yaşayan (ort=67,994; s.s.=16,854) öğrencilere göre riskli davranışlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanında köy/kasabada, ilçede ve ilde yaşayan öğrencilerin riskli davranış puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Tablo 10: Riskli Davranışların Aylık Gelir Düzeyine Yerine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Aylık gelir	N	Ort.	S.S.	S.D.	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	F	p
Düşük	25	67.800	19.946	2	Gruplar arası	62.604	.109	.897
Orta	313	69.399	16.369	363	Grup içi	104633.508		
Yüksek	28	69.643	20.631	365	Toplam	104696.112		

Ergenlerin aylık gelir düzeyine göre riskli davranışlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarına göre anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür ($F_{2-363}=0,109$; $p<0.897$). Ergenlerin aylık gelir düzeylerinin düşük, orta ya da yüksek olmasının onların riskli davranış puanlarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı söylenebilir.

Tablo 11: Riskli Davranışların Aylık Gelir Düzeyine Yerine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Okul başarısı	N	Ort.	S.S.	S.D.	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	F	p
Düşük	23	79.391	15.173	2	Gruplar arası	2494.938	4.434	.013
Orta	283	68.636	16.102	363	Grup içi	102201.174		
Yüksek	60	68.616	20.174	365	Toplam	104696.112		

Ergenlerin okul başarısı düzeyine göre riskli davranışlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarına göre anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($F_{2-363}=4,431$; $p<0.05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığına bakıldığında okul başarısı yüksek olan öğrencilerin riskli davranış puanları (ort=68.616; s.s.=20,174) ve okul başarısı orta düzeyde olan öğrencilerin riskli davranış puanları (ort=68,636; s.s.=16,102) düşük olan öğrencilerin riskli davranış puanlarına göre (ort=79,391; s.s.=15,173) anlamlı düzeyde düşüktür.

4. Tartışma

Erkek öğrencilerin riskli davranış puanlarının kız öğrencilerden yüksek olması bulgusu literatürle tutarlılık göstermektedir (Kıran-Esen, 2003a; Hair vd., 2009; Gullone vd., 2000; Zimmermann, 2010). Uludağlı ve Sayıl'ın (2009) lise ve üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları araştırmanın bulgularına göre hem orta hem de ileri ergenlik dönemindeki erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla riskli davranışlar sergiledikleri yönündedir. Aynı şekilde Karahan vd. (2006) lise öğrencilerinin trafik, madde kullanımı ve toplumsal konuyla ilgili daha fazla risk alma eğiliminde olduklarını bulmuşlardır. Farklı olarak Telef (2014), ergenlerin riskli davranışlarının cinsiyete göre farklılık göstermediğini bulmuştur.

Sınıf seviyesi arttıkça riskli davranışların arttığına dair bulgular birbiriyle örtüşmektedir. Kıran-Esen (2003b), 15-18 yaş arası ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada yaş ile birlikte risk alma davranışının arttığını ortaya koymuştur. Ergenlerde risk alma davranışlarının lisenin sonlarına doğru artarak bu artışın üniversite birinci ve ikinci sınıflarda yüksek seyrettiği ve üniversite dördüncü sınıfta tekrar düşüş eğilimine girdiğine dair bulgulara (Uludağlı ve Sayıl, 2009) ek olarak Steinberg (2004), risk alma eğiliminin 15' li yaşlarda daha yüksek olup 20' li yaşların başından itibaren düşüş eğiliminde olduğunu belirtmiştir.

Riskli davranışların kardeş sayısına göre farklılaşmadığı bulgusu daha önceki araştırma bulgularıyla karşılaştırıldığında farklılıklar görülmektedir. Deniz (2011), lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada riskli davranışların kardeş sayısına göre farklılaşmadığını, benzer şekilde Aras vd. (2007), kural dışı davranışın puanlarının kardeş sayısına göre farklılaşmadığını, Diker (2019), risk alma davranışının kardeş sayısına göre anlamlı bir farklılık bulunmadığını belirtmektedirler. Öte yandan Şentuna (2020), lise öğrencilerinde sadece madde kullanımı alt boyutunda tek kardeşi olan öğrencilerin 4 ve daha fazla kardeşi olan öğrencilere göre daha fazla risk aldıklarını belirtmektedir.

Annesi vefat etmiş olan ergenlerin babası vefat etmiş olanlara göre ve anne-babası yaşayanlara göre riskli davranışlarının yüksek olması bulgusuyla birebir olmasa da tutarlı şekilde Rostila ve Saarela (2011),

özellikle annenin ölümünün ergenlerin ölüm riskinde babanın ölümüne göre daha güçlü olduğunu belirtmiştir. Bir başka bulguya göre anne-babası vefat eden ergenlerde öfkeli, gerek kendine gerekse çevreye zarar verici davranışların arttığı belirtilmektedir (Köknel, 1996; Balkaya, 2001; akt: Çavuş vd., 2017).; ancak bilinmelidir ki bu araştırmanın bulgusu babanın vefatının değil de annenin vefatının ergenlerin riskli davranış sergilemelerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Riskli davranışların anne baba birlikte-boşanmış olma durumuna göre farklılaşmamasın doğrudan kıyaslanacağı bir araştırma bulgusuna rastlanmamakla birlikte Amato ve Anthony (2014), ebeveynleri boşanmış çocukların çeşitli problemler yaşama riskinin arttığını ifade etmektedirler; ancak bazı ergenlerde bu etkinin boşanmanın hemen ardından oluştuğunu ve zamanla anlamlı şekilde azaldığını ifade etmektedirler.

Anne eğitim düzeyi lise olan öğrencilerin, ortaokul ve ilkokul olanlar ile annesi okula gitmemiş olanlarda yüksek olması literatürle tutarlılık göstermektedir. Daha önceki araştırma bulgularının çok büyük bir kısmı anne eğitim düzeyinin artmasıyla ergenlerde riskli davranışların arttığını ortaya koymaktadır (Hawkins, 1992; Yılmaz, 2000; Kazel, 2001; Uludağlı ve Sayıl; 2009; Akça ve Selen, 2016; Irmak vd. (2008). Bunun yanında anne eğitim düzeyi ile riskli davranışlar arasında herhangi bir ilişki olmadığını belirten araştırmalar da mevcuttur (Klein, 1993; Deniz, 2011; Diker, 2019).

Riskli davranışların baba eğitim düzeyine göre farklılaşmamasıyla ilgili olarak, baba eğitim düzeyi ile ilgili olan bu bulgu diğer araştırmalarda daha çok anne eğitim düzeyi ile birlikte ele alınarak araştırılmıştır. Yılmaz (2000), babası üniversite mezunu olan öğrencilerin riskli davranışlarının babası daha alt düzey eğitime sahip olan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu; Akduman vd. (2007) aksine anne-baba eğitiminin yükselmesiyle suçla karışma oranının azaldığını; Öztürk (2013) ise bu araştırmanın bulgusuyla tutarlı olarak babanın eğitim düzeyinin ergenlerin riskli davranışları üzerinde etkili olmadığını ortaya koymuştur.

En uzun süre büyükşehirde yaşayan ergenlerin en uzun süre ilde, ilçede ve köy/kasabada yaşayanlara göre riskli davranışlarının yüksek olmasının doğrudan karşılaştırılacağı bir araştırma bulgusu olmamasına rağmen yaşanan çevrenin büyüklüğünün ergenlerin problem davranışlarında etkili olduğu belirtilmektedir (Nash ve Bowen, 1999). Ayrıca Ceylan vd. (2019), büyükşehir/şehirde yaşayan üniversite öğrencilerinin ahlaki risk alma puanlarının köy/kasabada yaşayanlardan daha yüksek olduğunu belirtmektedirler.

Riskli davranışların aylık gelir düzeyinde göre farklılaşmamasıyla ilgili yapılan literatür taramasında Langille vd. (2003) ve Öztürk (2013) düşük sosyo-ekonomik seviyede bulunan ergenlerin yüksek düzeyde riskli davranışlarda bulduklarını belirtirken diğer araştırmalar (Yılmaz, 2010; Livingston, 2014; Şentuna, 2020) yüksek gelire sahip bireylerin daha fazla riskli davranışta bulduklarını bildirmiştir. Tuna (2015) ise bu araştırmanın bulgusuyla benzer şekilde sosyo-ekonomik düzeye göre riskli davranışların farklılaşmadığını bildirmiştir.

Okul başarısı düşük olan ergenlerin riskli davranışlarının okul başarısı yüksek ve orta düzeyde olanlara göre yüksek olmasına yönelik yapılan literatür taraması, akademik başarının yükselmesiyle riskli davranışların azaldığını güçlü bir şekilde göstermektedir (Richardson vd., 1993; Symons vd., 1997; Kıran-Esen, 2003b, Lohman ve Billings, 2008; Abar vd., 2009; Hair vd., 2009).

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada ergenlerin riskli davranışlarının bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Cinsiyet değişkenine göre bakıldığında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha riskli davranışlarda buldukları görülmektedir. Bu durum daha önceki araştırmalarla tutarlıdır. Erkek öğrencilerin daha riskli davranışlarda bulunması toplumun ve ailenin onlara tanıdığı özgürlüklerle açıklanabilir. Ergenlerin üst sınıflara geçmeleriyle riskli davranışlarındaki artış, onların yükselen sınıf seviyeleriyle daha temkinli olma düşüncelerini bir kenara bırakmaları, arkadaşlık çevrelerini genişletmeleri ve bazı davranışları denemeye ilgili kendilerini daha güvende hissetmeleriyle açıklanabilir. Ayrıca lise eğitiminin sonuna yaklaşmayla birlikte öğrencilerin hissettikleri üniversite sınavında başarılı olma vb. baskıların da onların riskli davranışlarda bulunmalarında etkili olabileceği düşünülebilir. Riskli davranışların kardeş sayısına göre farklılık göstermemesi, özellikle ergenlik döneminde bu davranışlarda kardeşlerin değil de arkadaş çevresinin daha etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Annesi vefat etmiş öğrencilerin babası vefat etmiş öğrencilere göre daha riskli davranışlarda bulunmaları, toplumda çocuğun yetiştirilmesinde büyük emek ve ilgi sahibi olan annenin yokluğunun çocuğun daha denetimsiz şekilde büyümesine neden olması ve böylece onun anne-babasıyla büyüyen çocuklara kıyasla daha fazla

riskli davranışta bulunması şeklinde açıklanabilir. Ergenlerin riskli davranışlarının anne-babalarının birlikte olma ya da boşanmış olma durumuna göre farklılaşmamasının sebebi olarak: ebeveynlerin boşanmasının ardından sınırlı bir zaman dilimi içinde ergenlerin riskli davranışlarında artış olduğu ve tekrar düştüğü belirtilmektedir. Bu çalışmadaki anne-babası boşanmış olan ergenlerin riskli davranışlarının yüksek olmaması bu etkiyle açıklanabilir. Ayrıca çocuklardaki çoğu sorunun ebeveynlerin boşanmasından bağımsız olarak boşanmadan çok daha önce ortaya çıktığı bildirilmektedir (Sun ve Li, 2011). Riskli davranışların anne eğitim düzeyi yükseldikçe artmasının sebebi olarak annenin eğitim seviyesinin bir meslek mensubu olmasında ve gelir elde etmesinde etkili olduğu; fakat bununla birlikte çocuk üzerindeki denetiminin zayıfladığı söylenebilir. Çocuğun riskli davranışlarda bulunmak için maddi imkân sahibi olduğu daha da önemlisi denetimsiz kaldığı düşünülebilir. Baba eğitim düzeyinin ve ekonomik düzeyin ise riskli davranışlarda herhangi bir farklılaşmaya neden olmadığı görülmektedir. Bu durum riskli davranışlarda babanın eğitim düzeyinden, aylık kazancından bağımsız olarak annenin varlığının ve denetiminin daha belirleyici olduğunu düşündürmektedir. Nitekim bu durum yukarıda açıklanan annenin vefat etmiş olmasının babanın vefat etmiş olmasına göre ergenlerin riskli davranışlara sahip olmasında daha fazla etkili olmasıyla paralellik göstermektedir. En uzun süre büyükşehirde yaşayan ergenlerin en uzun süre il, ilçe, köy/kasabada yaşayanlara göre yüksek düzeyde riskli davranışlara sahip olmaları, büyükşehirlerin getirmiş olduğu pek çok imkânın yanında barındırdığı fazlaca tehdit olmasından kaynaklanmaktadır. Zira bir suçun faili ya da mağduru olma ihtimali büyükşehirlerde her zaman daha yüksektir. Okul başarısının yükselmesiyle riskli davranışların düşmesi, okul başarısının riskli davranışlar üzerinde güçlü bir belirleyici olmaya devam ettiğinin göstergesidir.

Bu çalışmada ergenlerin riskli davranışlarının bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Bulgularla ilgili göze çarpan husus: annenin varlığının ya da yokluğunun riskli davranışlar üzerinde önemli bir belirleyici olduğudur. Bu doğrultuda daha sonra yapılacak olan çalışmalarda riskli davranışlar üzerinde annenin düzenleyici rolünün araştırılması önerilebilir. Yine annenin eğitim düzeyinin artmasının ergenlerdeki riskli davranışların artış göstermesine hangi değişken üzerinden etki ettiğinin ortaya konması gerekmektedir. Ayrıca araştırmaya katılan öğrenci grubunun kırsal bir ilçede yaşayan, daha çok alt-orta gelir grubuna dâhil, belli özellikler bakımından birbirine oldukça benzer homojen bir görünüş oluşturdukları bilinmektedir. Bu durum örneklemin çeşitliliği açısından bir sınırlılık olarak ele alınabilir. Öte yandan riskli davranışları ölçmede kullanılan ölçeğin ergenlerin okul terki, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı ve sigara kullanımıyla sınırlı olduğu, aslında riskli davranışların çok daha fazlası olduğu (korunmasız cinsel ilişki, trafik kuralları ihlali, ateşli silah ve kesici alet taşıma vb.) bilinmektedir. Araştırmaya sadece bu 6 riskli davranışın dâhil edilmesi de sınırlılık olarak gösterilebilir.

KAYNAKÇA

- Abar, B., Carter, K. L. & Winsler, A. (2009). The effects of maternal parenting style and religious commitment on self-regulation, academic achievement, and risk behavior among African-American parochial college students. *Journal of adolescence*, 32(2), 259-273.
- Akça, S. O. Ve Selen, F. (2016). Erkek ergenlerde riskli davranışlar: Bir lise örneği. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(3), 206-212.
- Akduman, G., Akduman, B. ve Cantürk, G. (2007). Ergen suçluluğunda bazı kişisel ve ailesel özelliklerin incelenmesi. *Türk Pediatri Arşivi*, 42(4), 156-161.
- Alikaşifoğlu, M. ve Ercan, O. (2009). Ergenlerde riskli davranışlar. *Turkish Pediatrics Archive/Turk Pediatri Arsivi*, 44(1).
- Amato, P. R. & Anthony, C. J. (2014). Estimating the effects of parental divorce and death with fixed effects models. *Journal of Marriage and Family*, 76(2), 370-386.
- Aras, S., Günay, T., Özan, S. ve Orcin, E. (2007). İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları/Risky behaviors among high school students in İzmir. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8(3), 186.
- Ceylan, M., Sukan, H. D. ve Akyüz, Y. F. (2019). Seçmeli beden eğitimi ve spor dersi alan öğrencilerin risk alma davranışlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sağlık ve Spor Bilimleri Sempozyumu Alanya*, (81-99)
- Çavuş, F. Ö., Görpelioğlu, S. ve Çavuş, U. Y. (2017). Ankara ilindeki ergenlerde riskli davranışların sıklığı, dağılımı. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 21(1), 2-16.
- Deniz, N. (2011). *Liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları ile mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişki*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Diker, H. (2019). *İşbirliğine dayalı öğrenme yaklaşımının altıncı sınıf öğrencilerinin matematik dersindeki problem çözme ve akademik risk alma düzeylerine etkisi: Afyonkarahisar Sinanpaşa ilçesi örneği*. Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gençtanırım, D. & Ergene, T. (2014). Riskli davranışlar ölçeğinin geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *International Journal of Social Science*, 25(1), 125-138.
- Gullone, E., Moore, S., Moss, S., & Boyd, C. (2000). The adolescent risk-taking questionnaire: Development and psychometric evaluation. *Journal of adolescent research*, 15(2), 231-250.
- Hair, E. C., Park, M. J., Ling, T. J., & Moore, K. A. (2009). Risky behaviors in late adolescence: co-occurrence, predictors, and consequences. *Journal of Adolescent Health*, 45(3), 253-261.
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F. & Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: implications for substance abuse prevention. *Psychological bulletin*, 112(1), 64.

- Irmak, T. Y., Kızıltepe, R., Gümüştan, D. ve Özekes, N. B. Ç. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Risk Alma Davranışlarının Yordayıcıları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(51), 29-52.
- Karahan, T. F., Sardoğan, M. E., Gençoğlu, C. ve Yılan, G. (2006). Lise öğrencilerinde trafik, madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma davranışı. *Eğitim ve Bilim*, 31(142), 72-79.
- Kazel, Y. (2001). Erinlik Grubu Öğrencilerinin Risk Almaya Yönelik Davranışı ve Öğretmenlerinin Algılaması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıran-Esen, B. (2003). Akran baskı düzeylerine ve cinsiyetlerine göre öğrencilerin risk alma davranışı ve okul başarılarının incelenmesi (The examination of the students risk-taking behaviour and achievement according to their peer pressure levels and gender). *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 20, 17-26.
- Kıran-Esen, B. (2003). Akran baskısı, akademik başarı ve yaş değişkenlerine göre lise öğrencilerinin risk alma davranışının yordanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(24).
- Klein, J. D., Brown, J. D., Dykers, C., Childers, K. W., Oliveri, J. & Porter, C. (1993). Adolescents' risky behavior and mass media use. *Pediatrics*, 92(1), 24-31.
- Langille, D. B., Curtis, L., Hughes, J. & Murphy, G. T. (2003). Association of socio-economic factors with health risk behaviours among high school students in rural Nova Scotia. *Canadian Journal of Public Health*, 94(6), 442-447.
- Livingston, M. (2014). Socioeconomic differences in alcohol-related risk-taking behaviours. *Drug and alcohol review*, 33(6), 588-595.
- Lohman, B. J. & Billings, A. (2008). Protective and risk factors associated with adolescent boys' early sexual debut and risky sexual behaviors. *Journal of youth and adolescence*, 37(6), 723.
- Nash, J. K. & Bowen, G. L. (1999). Perceived crime and informal social control in the neighborhood as a context for adolescent behavior: A risk and resilience perspective. *Social Work Research*, 23(3), 171-186.
- Öztürk, N. (2013). *Suçta sürüklenen çocukların risk alma davranışlarının ve problem çözme becerilerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Richardson, J. L., Radziszewska, B., Dent, C. W. & Flay, B. R. (1993). Relationship between after-school care of adolescents and substance use, risk taking, depressed mood, and academic achievement. *Pediatrics*, 92(1), 32-38.
- Rostila, M. & Saarela, J. M. (2011). Time does not heal all wounds: Mortality following the death of a parent. *Journal of marriage and family*, 73(1), 236-249.
- Steinberg, L. (2004). Risk taking in adolescence: what changes, and why?. *Annals of the New York academy of sciences*, 1021(1), 51-58.
- Sun, Y. & Li, Y. (2011). Effects of family structure type and stability on children's academic performance trajectories. *Journal of Marriage and Family*, 73(3), 541-556.
- Symons, C. W., Cinelli, B., James, T. C. & Groff, P. (1997). Bridging student health risks and academic achievement through comprehensive school health programs. *Journal of school Health*, 67(6), 220-227.
- Şentuna, N. (2020). *Sporun Lise Öğrencilerinin Risk Alma Davranışı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Telef, B. B. (2014). Ergenlerde olumlu ve olumsuz duygular ile riskli davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 591-604.
- Tuna, Z. O. (2015). *Üniversite öğrencilerinde riskli davranışların dürtüsellik ve üstbilişsel inançlar ile ilişkisi*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uludağlı, N. P. ve Sayıl, M. (2009). Orta ve ileri ergenlik döneminde risk alma davranışı: Ebeveyn ve akranların rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12(23), 14-24.
- Yılmaz, T. (2000). *Ergenlikte risk alma davranışlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zimmermann, G. (2010). Risk perception, emotion regulation and impulsivity as predictors of risk behaviours among adolescents in Switzerland. *Journal of Youth Studies*, 13(1), 83-99.